

1/9/2023

מצות שופר- במקדש ובגבולין

1. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר.

2. חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

והא דקאמר אמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות, משום דאע"ג דפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אינם מן התורה אלא מדרבנן כדפרישנא, מ"מ ממה שאמרה [תורה] זכרון תרועה יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקי תרועה ופסוקי זכרון, ומלכיות נפקא לן כמו שדרשו רז"ל מסיפרי מפסוק והיה לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם אלא זה בנה אב בכל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך לו מלכיות (עי' לקמן ל"ב א'), ומהכא סמכו רבנן לתקוני הני פסוקי דתקיעתא, ומשום הכי קתני ר"ע שאמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות זכרונות וכו' שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא, אבל התורה (העידה) [העירה] בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו [לחכמים] אם ירצו כמו שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבע"פ רמזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום.

3. תוספות מסכת מגילה דף כ עמוד ב

ואחר שבירך על הספירה אומר י"ר שיבנה וכו' מה שאין כן בתקיעת שופר ולולב והיינו טעמא לפי שאין אלא הזכרה עתה לבנין ביהמ"ק אבל לשופר ולולב יש עשייה.

4. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף טו עמוד א

גופא, אמר אביי: מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי. אמרימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר: זכר למקדש הוא.

5. רש"י מסכת מנחות דף טו עמוד א

אמרימר מני יומי ולא שבועי - אמר האי מניינא דהשתא לאו חובה הוא דהא ליכא עומר אלא זכר למקדש בעלמא הוא הלכך ביומי סגי.

6. חדושי הגרי"ז מסכת מנחות דף טו עמוד א

בגמרא אמרימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא, ונראה דאין זה תקנה שתקנו רבנן מצוות ספירה בזמן הזה כמו שהיה החיוב מדאורייתא בזמן המקדש, דאם כן גם יומי ושבועי בעי למימני, דגם לשבועי בעי זכר כמו ליומי, אלא דזה תקנה שיהיה זכר למקדש והוא תקנה דרבנן מיוחדת זכר למקדש, ומשו"ה תקנו רק למימני יומי ולא שבועי.

וכמו כן מצינו לענין נטילת לולב במדינה זכר למקדש, דהתם ג"כ אין הפירוש דחכמים תקנו דמצוות לולב שהיה נוהג במקדש תהיה נוהגת במדינה כל שבעה זכר למקדש, דהלא חזינן דדברים הפוסלים במקדש כשרים במדינה, ואם נימא דתקנו דאותה המצוה של תורה תהא נוהגת מדבריהם במדינה, היה צריך להיות בה כל הדינים והפוסלים של מקדש, אלא ע"כ דהוי מצוה מיוחדת שחכמים תקנו זכר למקדש, ובמצוה זו אין כל הדינים הפוסלים במקדש וכשר גם בדברים אלו, וכן נראה להוכיח מהא דתירצו הראשונים (עיין בעה"מ ור"ן סוף פסחים) דמשו"ה אין מברכין שהחיינו על ספירת העומר דלא מצינו שהחיינו אלא בדבר שיש בו הנאה, כמו נטילת לולב לשמחה וכדו', אבל ספירת העומר אין בו

ל

זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפש לחורבן הבית, ואם נימא דספירת העומר בזה"ז הוי מצות ספירה מדבריהם כשל תורה זכר למצות התורה, מאי תירוץ הוא דכיון שהמקדש חרב לכן אין מברכין שהחיינו, דהא עצם מצות הספירה אינה זכר למקדש אלא אותה המצוה שהיתה נוהגת מה"ת נוהגת בזה"ז מדרבנן, אלא ע"כ דהוי מצוה מיוחדת שתקנו חכמים זכר למקדש, ולא דאותה המצוה שבמקדש שהיה מה"ת חייבו חכמים לקיימה בזה"ז, אלא דזהו מצוה מיוחדת זכר למקדש, וע"כ אין בה שהחיינו מכיון דזה זכר לחורבן המקדש, וכן מורה הלשון דאמר זכר למקדש הוא, דאין זה מצוה מחובת חכמים אלא דזהו מצוה חדשה משום זכר למקדש וכו"ל.

7. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מא עמוד א

שם. התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה ז' זכר למקדש. בנוגע לכריכת מצות ומרור בליל הסדר פוסק הרמב"ם (בפ"ח מחו"מ הל"ח) וז"ל: וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש עכ"ל. מדבריו משמע שעצם אכילת הכורך אינה זקוקה לברכה מפני שמהווה מצות זכר למקדש בעלמא ואין מברכים ברכת המצוה על מעשה שהוא זכר למקדש. א"כ צריך לבאר למה מברכים בזה"ז על נטילת לולב כל ז' הלא גם הוא אינה אלא תקנת זכר למקדש. ונראה שהרמב"ם עצמו יישב קושי' זו, כי ז"ל הרמב"ם (פ"ז מלולב הל"טו): משחרב ביהמ"ק התקינו שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג זכר למקדש וכל יום ויום מברך עליו כו' מפני שהיא מצוה מדברי סופרים עכ"ל. בלולב - זכר למקדש הוא לרמב"ם הטעם של התקנה שתיקנו ליטול כל ז' אמנם קיום מצות הגברא מדברי סופרים הוא קיום מצות לולב, משום כך מברכים עליה על נטילת לולב. מאידך מצות כורך, שאינה קיום מצות מצה מדרבנן אלא קיום מצות זכר למקדש בעלמא, ועל קיום מצות זכר למקדש אין מברכים.

ויתכן שגם התוס' במס' מגילה (כ ב ד"ה כל) נתכוונו ליסוד זה, וז"ל: ואחר שבירך על הספירה אומר י"ר שיבנה כו' משא"כ בתקיעת שופר ולולב והיינו טעמא לפי שאין עתה אלא הזכרה לבנין ביהמ"ק אבל לשופר ולולב יש עשייה עכ"ל. לדעת התוס' הספירה בזה"ז אינה אלא קיום זכר למקדש בעלמא ולפיכך נאמרת אחריה יה"ר, משא"כ נטילת לולב כל ז' המהוה חלות מצות לולב מדרבנן. לפי יסוד זה מתבאר שיתת הראשונים שמצות ספירה בזה"ז כיון שאינה אלא זכר למקדש מונים ימים בלי שבועות או שבועות בלי ימים (עיין מנחות סו א). הטעם לכך הוא משום שסוברים שאין לספירה בזה"ז הקיום של מצות ספירה מדרבנן, דאינה אלא קיום מצות זכר למקדש בעלמא, לפיכך אין צורך למנות ימים ושבועות שהוא דין במצות ספירה עצמה ולא בזכר למקדש. ובכך מוסברת גם שיטת בעה"מ שאין לברך שהחיינו על ספירת העומר בזה"ז משום שמצות זכר לחורבן המקדש היא. ונראה כי בעה"מ יודה שמי שלא נטל לולבו ביום הראשון כשנטלו בשאר ימי חג מברך את ברכת שהחיינו כמו שמברכים כשהיום הראשון הוא בשבת (וכן פסק הגר"ח זצ"ל למעשה) - והוא משום שהנטילה בשאר ימי החג, אף שהותקנה כזכר למקדש, אין קיומה זכר למקדש בעלמא אלא קיום מצות נטילת לולב עצמה מדרבנן - אמנם מטעם זכר למקדש - ולכן היא זקוקה לברכת שהחיינו...

אך מה שכתבו התוס' במגילה (שם) שיש בזה"ז תקנת שופר מטעם זכר למקדש צ"ע - דהא שופר בזה"ז הוא מדאורייתא. ומשמע שהתוס' סוברים שנוסף למצות השופר מדאורייתא שנוהגת בזה"ז יש דין שופר שהוא זכר למצות השופר שהיתה במקדש, וצ"ע בזה.

8. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כו עמוד ב

משנה. שופר של ראש השנה של יעל, פשוט ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובעניית בשל זכרים, כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות

9. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק א הלכה א - ב

הלכה א- מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר +במדבר כ"ט+ יום תרועה יהיה לכם, ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף, וכל

השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש, ואף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה הרי הוא אומר ביובל +ויקרא כ"ה+ והעברת שופר תרועה וכו' תעבירו שופר, ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר אף תרועת ראש השנה בשופר. +/השגת הראב"ד/ וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש. א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא. +

הלכה ב- במקדש היו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר, ולמה תוקעין עמו בחצוצרות משום שנאמר +תהלים צ"ח+ בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד.

10. ירח למועדים ס' יט אות ד

ואשר נראה לומר בזה, דמצות תקיעת שופר במקדש ומצות תקיעת שופר דגבולין שתי מצוות נפרדות הם, דמה שתוקעין במקדש אינו רק המצוה דגבולין שמתקיימת במקדש, אלא התקיעה במקדש מצוה מיוחדת לעצמה היא ולא מצד עיקר מצות תקיעת שופר דגבולין.

11. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב

/משנה/. יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה: שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא - תוקעין, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד.

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם. לא קשיא; כאן - ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן - ביום טוב שחל להיות בחול. אמר רבא: אי מדאורייתא היא - במקדש היכי תקינין? ועוד: הא לא מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו - יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת, שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא: מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאי בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה.

12. רש"י מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב

גזירה שמא יטלנו וכו' - ובמקדש לא גזור, דאין איסור שבות דרבנן במקדש.

13. טורי אבן מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב

ורבנן הוא דגזור בי' כדרבה. פירש"י ובמקדש לא גזרו דאין איסור שבות דרבנן במקדש. וק"ל הא ע"כ שבות(רג) שאינו תלוי במקדש וקדשיו גזרו במקדש נמי, דהא תנן רפ"ד דסוכה (דף מ"ב) לולב שבעה כיצד י"ט ראשון שחל בשבת לולב ז' ושאר כל הימים ששה, והא אפי' במקדש נמי כדתי סיפא מצות לולב כיצד י"ט ראשון של חג שחל בשבת מוליכין את לולביהם להר הבית כו' והזקנים מניחין את שלהם בלשכה ושאר כל הימים ששה וגבי ערבה תנן התם יום ז' של ערבה שחל בשבת ערבה שבעה ושאר כל הימים ששה וטעמ' דאינו דוחה שבת בשאר ימים הוא משום הא גזירה דרבה כדמפרש התם וטעמא דעל לולב לא גזרי ביום ראשון בזמן הבית אפי' בגבולין ועל ערבה גזרו מפרש התם. והא ערבה שבעה אינו אלא במקדש ואפ"ה שאר כל הימים ששה משום הא גזירה דרבה גופי' וש"מ דגזרו על השבות אפי' במקדש. ובע"כ הא דאין שבות במקדש היינו בדבר התלוי בכבוד המקדש כגון הדחת עזרה לאחר שחיתת פסחים ב"ד שחל בשבת אליבא דר"ח בספ"ה דפסחים (דף ס"ה) לרבנן דאינו אלא שבות שרי במקדש וכן לצורך עבודה וקרנן בכל הני דחשיב בפ"י דעירובין במתני'....

14. תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק ד הלכה א

[דף יח עמוד ב] גמ' ר' אבא בר פפא א"ר יוחנן ורשב"ל הוון יתיבון מקשיי אמרין תנינן י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה אין דבר תורה הוא אף בגבולין ידחה אין לית הוא דבר תורה אף במקדש לא ידחה עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנישאל ליה. אתון שאלון ליה אמר לון כתוב אחד אומר [במדבר כט א] יום תרועה וכתוב אחד אומר [ויקרא כג כד] זכרון תרועה הא כיצד בשעה שהוא חל בחול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין

15. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יד הלכה ט - י

הלכה ט- כיצד ברכת כהנים במקדש, הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר, ומגביהין ידיהם למעלה על גבי ראשיהן ואצבעותיהן פשוטות, חוץ מכהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ, ואחד מקרא אותן מלה מלה כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שלשה הפסוקים, ואין העם עונין אחר כל פסוק אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת, וכשישלימו כל העם עונים ברוך יי' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.

הלכה י- ואומר את השם ככתבו והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א, וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום, ובמדינה אומרים אותו בכינויו והוא באל"ף דל"ת, שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד, ומשמט שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש כדי שלא ילמוד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון, ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם אחת לשבע שנים, כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא.

16. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה כו

היא שנצטוו הכהנים לברך את ישראל בכל יום והוא אמרו יתעלה (נשא ו) כה תברכו את בני ישראל אמור להם.

17. רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ד - ה

הלכה ד- לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה.

הלכה ה- ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. נשלמו הלכות מלכים והחבור כולו, ברוך שאמר והיה העולם בפרטו ובכללו.